

הערות על הבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית

לארי גרבר¹

בסוף ינואר חזרתי משהות של 12 יום בישראל ובפלסטין. חצי מזמן שהותי במזרח התיכון שימשתי משקיף בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית, מטעם המכון הדמוקרטי הלאומי (NDI) וכחבר במשלחת של מרכז קרטור.² אני מבקש לחלוק עם הקוראים כמה אבחנות על תהליך הבחירות. ניתוח מהותי יותר של ההשפעה האפשרית של תוצאות הבחירות על ההתפתחות הפוליטית הפלסטינית ועל עתיד תהליך השלום ימתין להתפתחויות בשטח בשבועות הקרובים.

הקשר

אלה היו בחירות היסטוריות, בלשון המעטה. זו הפעם הראשונה בהיסטוריה הערבית המודרנית שממשלה יוצאת הובסה בקלפיות וקיבלה במהירות את התוצאות. יש להמתין ולראות אם להתפתחות זו יהיו השלכות על העולם הערבי כולו אם לאו. עם זאת, סביר שהתוצאה של בחירות אלה - ניצחון של תנועה צבאית בעלת נטייה איסלאמית - תגרום לשליטים רודנים המבוצרים היטב בשלטונם לגלות חשדנות כלפי פתיחת תהליכי בחירות במדינותיהם.

שיטות הבחירות

לפני הבחירות חזו חברי בקרן הבינלאומית לשיטות בחירות International Foundation for (IFES - Election) Systems כי שיטת ההצבעה המעורבת שנקטה בבחירות האלה תסייע לחמאס לשפר את הישגיו. הסיבה היא המשמעת הגבוהה של אנשי החמאס בכל הנוגע למינוי מספר המועמדים המדויק בכל מחוז בחירה, בהתאם למספר המושבים, והתיאום הרב בין המועמדים שהוצגו בכל קלפי. לפתח, לעומת זאת, היו הרבה יותר מועמדים מתחרים מאשר מושבים. הדבר הביא לפיצול קולותיהם של תומכי התנועה ולמיקום אקראי של מועמדים בקלפיות השונות. כך נהפך פער של 44.45% לחמאס לעומת 41.43% לפתח ברשימה הלאומית לפער של 74 מושבים לחמאס לעומת 45 מושבים לפתח במועצה המחוקקת הפלסטינית.

¹ מנכ"ל הקרן החדשה לישראל. היה מנהל המשלחת לגדה המערבית ולעזה של USAID.
² לרשמים יומיים של המחבר בשהותו באזור ראו: <http://www.nif.org/blog>.

התפתחות פוליטית מפלגתית

הקהילה הבינלאומית גינתה לא פעם את חולשת המפלגות הפוליטיות בפלסטין. אולם, כמשקיף על הבחירות האלה לא יכולתי שלא להתרשם מהכשירות הארגונית הרבה לא רק של חמאס, אלא גם של מפלגות אחרות. בכל קלפי נכחו נציגים של לפחות שתי מפלגות בשעות ההצבעה, ועוד כמה היו במקום בתהליך הספירה. מחוץ לעמדת הבחירות הקימו מפלגות רבות ביתנים, שנועדו לסייע למצביעים בכל הקשור לאופן הנכון של מילוי פתקי ההצבעה שלהם. אפילו מסע הבחירות היה ברמת ארגון ותחכום מפתיעות.

מפלגות שלישיות

בסופו של דבר, הבחירות היו מרוץ בין שתי מפלגות – פתח וחמאס. מפלגות שלישיות, שקיוו להרוויח מהצגת עמדה של התנגדות לפתח, לא הצליחו כפי שציפו. בכל זאת, אי אפשר להתעלם מהצלחתן להשיג 14% מהקולות ברשימות הלאומיות, שפירושם תשעה מושבים בבית המחוקקים. שני אתגרים מצפים עתה למפלגות השלישיות - ההשתתפות בדיונים המדיניים במועצה המחוקקת (ובמעגלים רחבים יותר) ושמירה על כושר הקיום שלהן בסביבה פוליטית מאתגרת.

ניהול הבחירות

בשנה שעברה התרשמתי מניהול הבחירות לנשיאות פלסטין. השנה, בשיטת הצבעה מסובכת יותר, הביצוע היה בלתי רגיל. בעלי תפקידים רשמיים הוכשרו היטב, משגיחים נכחו בכל מקום וביום הבחירות התקשורת עם מטות המפלגות היתה יעילה וכל שאלה קיבלה מענה. החומרים הדרושים לקיום ההצבעה נשלחו בזמן וההנחיות על עצם הליך ההצבעה היו קלות ליישום למרבית בעלי התפקידים והמצביעים. כך, אפילו מי שאינם יודעים קרוא וכתוב הצליחו להצביע בלי בעיות משמעותיות. גם ההסברה שניתנה למצביעים היתה יעילה. ההוכחה להצלחת המאמץ הכללי הזה היא המספר הנמוך במיוחד של פתקי הצבעה פסולים או ריקים, פחות מ-5% מסך כל הפתקים.

מדגמים

לפני 13 פירסמתי מאמר עם עמיתי גלן קואן (Cowan), שבו הזהרנו מהסכנות הטמונות בשימוש בקלפיות מדגם כמו אלה שהוצבו בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית.³ הסיבות לבעיות במקרים כאלה כוללות העדר היסטוריה של בחירות, שעליה אפשר להתבסס כדי לערוך השוואות תקפות, ואת העובדה שסביר שמצביעים לא יספקו מידע מדויק לאחראים על קלפיות המדגם. הלחץ להשיג תוצאות מוקדמות – לצד מידה מסוימת של תחרות בין החברות העורכות את המדגמים – הוליד, שעות מספר אחרי סגירת הקלפיות – תחזיות שהיו רחוקות מאוד מן המציאות, במיוחד בכל הנוגע לחלוקת המושבים בבית המחוקקים. יש לקוות שהניסיון הזה יגרום לאחרים לגלות זהירות רבה יותר בבואם לעשות שימוש במדגמים בנסיבות דומות. לכל הפחות, נדרשת בחינה רצינית של המתודולוגיה והנהלים שינחו את הדוגמים.

תחכום פוליטי

פרסום תוצאות המדגמים יכול היה ליצור בסיס לחשד לתרמית ומניפולציה בתהליך ספירת הקולות. לזכותן של המפלגות הפלסטיניות יש לומר, שהן לא חגגו ולא נכנסו לפאניקה עם פרסום תוצאות המדגמים. במקום זה, הן ליקטו את תוצאות האמת מנציגייהן בקלפיות ובמטות האזוריים. הדיווחים של נציגי המפלגות הצביעו על ניצחון משמעותי לחמאס בהקצאת מושבים והם – ולא המדגמים – היו הבסיס לתגובת המפלגות ב-24 השעות שבין סגירת הקלפיות לפרסום התוצאות הראשוניות על ידי ועדת הבחירות המרכזית.

עזרה חיצונית

תהליך הבחירות מומן היטב על ידי הקהילה הבינלאומית והוצא אל הפועל באופן מיטבי. עם זאת, סימן שאלה מרחף מעל לסיכויי השיטה להתקיים בטווח הארוך. שאלה מאתגרת יותר קשורה לעזרה שסופקה למפלגות שהשתתפו בבחירות האלה. הגישה הכללית המקובלת, המשתקפת בחוק הפלסטיני, אוסרת על מתן סיוע חיצוני למפלגות, שנועד להשפיע על תוצאות הבחירות. המאמץ של

Larry Garber and Glenn Cowan, "The Virtues of Parallel Vote Tabulations," *Journal of Democracy*, April ³ 1993, pp. 97-98.

הממשל האמריקני לחזק את הפתח, שעליו דיווח העיתון "ווישינגטון פוסט" שלושה ימים לפני הבחירות, היה מוטעה משני טעמים: ראשית, בהתחשב בנסיבות השוררות בפלסטיין ובעיתוי של תוכנית הסיוע המסוימת הזאת, לא היה סיכוי רב שלתמיכה האמריקנית תהיה השפעה חיובית על גורלה של פתח. שנית, ההשפעה שעלולה להיות לחשיפת התוכנית על המצביעים הפלסטינים ועל מאמצי הדמוקרטיזציה העתידיים של ארצות הברית רבה יותר מהיתרונות הפוטנציאליים. בעקבות הפרסום ב"ווישינגטון פוסט" באה סדרה של מאמרים בכלי התקשורת הפלסטיניים. קרוב לוודאי שפרסומים אלה חיזקו את החששות הרווחים בקרב הפלסטינים בעניין השפעתה של ארצות הברית והניעו כמה קולות צפים אל החמאס.

פיקוח בינלאומי

הבחירות הפלסטיניות עוררו עניין מובן, אבל המאמץ שהקהילה הבינלאומית השקיעה בפיקוח עליהן היה מוגזם. אוכלוסיית בעלי זכות הבחירה מונה 1.2 מיליון נפש וההצבעה התקיימה באזור גיאוגרפי קטן יחסית, כך שמספר המשקיפים שנשלחו מטעם שלושת הארגונים העיקריים שפיקחו על הבחירות – האיחוד האירופי, קנדה ו-NDI/מרכז קרטור – היה גדול מדי. הדברים מקבלים משנה תוקף בהתחשב בפיקוח המקומי המתוחכם מאוד שהציבו ארגונים חברתיים פלסטיניים שונים. לפיכך, תפקידם של המשקיפים לא היה להרתיע או לגלות תרמיות. את המשימות האלה יכלו למלא ביעילות נציגי המפלגות והמשגיחים המקומיים. המשקיפים הבינלאומיים נועדו, בעצם, להעניק ביטחון לאוכלוסייה. את זה אפשר היה להשיג באמצעות משלחות קטנות יותר.

חוכמה שלאחר מעשה

אחרי ניצחון החמאס שואלים פרשנים מסוימים, אם צריך היה לאפשר את קיום הבחירות. אכן, לפני הבחירות נדונה האפשרות לדחות אותן למועד עתידי, בעיקר בעקבות ההישגים המצוינים של החמאס בבחירות המוניציפליות שנערכו בדצמבר 2005. כמה מנהיגים של הפתח ונציגים רשמיים של ממשלת ישראל לחצו לדחיית מועד הבחירות. אולם נשיא הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, דחה את טיעוניהם. באופן מפתיע למדי, הוא קיבל את תמיכתו של הממשל האמריקאי בראשות הנשיא ג'ורג' בוש. אני מאמין שהחלטה לקיים את הבחירות היתה נכונה, למרות התוצאה הבעייתית. הפלסטינים חיכו חמש שנים לבחירות והם היו ראויים להזדמנות להביע את עמדותיהם הקולקטיביות.

הפלסטינים יצטרכו לחיות כעת עם תוצאות בחירתם, שמשמעותן קצרת הטווח עלולה להיות סבל נוסף לאוכלוסייה. יהיה קשה יותר לעצב הסכמים עם ישראל בכל הנוגע למעבר גבולות וייתכן שהסיוע הבינלאומי לפלסטינים יפחת. אבל המציאות החדשה תאלץ את הממשלה הפלסטינית לאמץ מדיניות מתונה, אחרת תאבד את אמינותה בציבור הכללי, שסביר שלא יקדם בברכה ירידה נוספת ברמת החיים שלו, שגם כך אינה גבוהה.

אני מאמין שעבאס, שספג ביקורת רבה, זכאי לאמון משלושה טעמים: קיום הבחירות במועדן, ביצור מעמדו כנשיא הניצב מעל לפוליטיקה, בניגוד למעורבות יומיומית במהלכי הפתח לקראת הבחירות, הפיקוח על תפקוד כוחות הביטחון בבחירות, שהיה דומה מאוד למה שעבאס עשה בעת ההתנתקות הישראלית מרצועת עזה. הטעם האחרון מעורר כמובן את השאלה מדוע לא מפעיל עבאס את הסמכות הזאת באופן נרחב יותר; כעת תהיה לו הזדמנות להגשים את היעד שלו – "רשות אחת, חוק אחד, נשק אחד" – גם אם בהקשר שלא חזה. הוא מתמודד כעת גם עם האתגר הרחב של כיבוד רצונו של העם הפלסטיני, לצד הגנה על אינטרסים פלסטיניים רחבים יותר. הן מנקודת המבט החוקתית והן מזו המעשית, אין חלופות להישארותו בתפקיד. לכן, למרות כל חולשותיו האישיות המתועדות היטב, אני מקווה בכנות שהוא לא יתפטר אלא ישמש מדיום שבאמצעותו אפשר יהיה ליישב את המדיניות הסותרת של הגיבורים המרכזיים, לטובת הציבור הפלסטיני, הציבור הישראלי ועתיד האזור כולו.

הקהילה הבינלאומית מתמודדת כעת עם אתגרים גדולים. אסור לה לעודד ולו סיכוי של שיתוף פעולה עם ממשלה בראשות החמאס, שתתמוך באלימות נגד ישראל או תאפשר אותה ובה בעת תאמץ חקיקה כופה, שתחתור תחת זכויות היסוד של הפלסטינים המתגוררים בגדה המערבית ובעזה. בה בעת, על הקהילה הבינלאומית להימנע מהידרדרות למשבר הומניטרי בפלסטין ומיצירת הקצנה נוספת בקרב האוכלוסייה. המדיניות צריכה לעודד מתינות פלסטינית ואינטראקציה כלכלית יומיומית בין פלסטין לישראל, כמו גם להבטיח שפעולות טרור והסתה אנטי-ישראליות לא יתקבלו בברכה.